

ACADEMIA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ „GH. DIMA” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ „SIGISMUND TODUȚĂ”

*Discursul pianistic enescian
în perioada de tinerețe
a compozitorului*

Conducător științific:
Prof. Univ. Dr. GABRIEL BANCIU

Doctorand:
DIANA BACIU

Cluj-Napoca
2020

CUPRINS

Preliminarii.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul I <i>Începuturile pianisticii românești</i>	Error! Bookmark not defined.
1.1 Conturarea societății românești ca preambul al dezvoltării culturii moderne	Error! Bookmark not defined.
1.1.1 Personalități marcante a căror prezență și activitate au fundamentat existența muzicii culte ca act artistic și profesionist ..	Error! Bookmark not defined.
1.2 Considerații generale asupra vieții muzicale românești cuprinse între finele secolului XIX și începutul secolului XX.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.1 Repere ale vieții culturale românești. Contribuția muzicii la conturarea identității naționale	Error! Bookmark not defined.
1.2.1.1 Spectacole, audiții, reprezentări.	Error! Bookmark not defined.
1.2.1.2 Ateliere, case de editură, metode și lucrări teoretice.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.2 Apariția societăților de profil și înființarea instituțiilor culturale de specialitate.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.3 Critica muzicală a timpului	Error! Bookmark not defined.
1.2.3.1 Publicații de specialitate.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.3.2 Contribuția muzicologilor la evoluția criticii muzicale.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.4 Reflectarea în zona muzicii culte a schimbărilor de ordin administrativ și a dezvoltării vieții culturale.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.5 Importanța personalităților feminine în dezvoltarea vieții culturale și artistice.....	Error! Bookmark not defined.
1.3 Pianistica românească	Error! Bookmark not defined.
1.3.1 Premise ale cristalizării pianisticii românești	Error! Bookmark not defined.
1.3.1.1 Folclorul ca redescoperire a ethosului.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.1.2 Genuri și forme întâlnite cu predilecție în compozițiile pianistice	Error! Bookmark not defined.
1.3.2 Parcursul evolutiv al pianisticii românești în prima jumătate a secolului XX.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul II <i>Creația pianistică enesciană</i>	Error! Bookmark not defined.
2.1 Analiza lucrărilor	Error! Bookmark not defined.
2.1.1 Structurarea materialului.....	Error! Bookmark not defined.
2.1.2 Elemente de geneză.....	Error! Bookmark not defined.
2.2 Genuri și forme.....	Error! Bookmark not defined.
2.3 Piese compuse între 1887?-1894?	Error! Bookmark not defined.
2.3.1 <i>Romanza. Andante.</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.2 <i>Concertul instrumental</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Variation. Concert</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Concert. Orkestre</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.3 <i>Valsul</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Flori de garoafă</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Liliacul</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>O bucățică de vals</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Vals pentru piano Forte în mi minor</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Vals pentru piano Forte în si bemol major</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Vals op. 15</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Vals în re major</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.4 <i>O Etudă... și Trei exerciții pentru pian inedite</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.5 <i>Polca pentru piano forte</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.6 <i>Caprice</i>	Error! Bookmark not defined.
2.3.7 <i>Fantezia</i>	Error! Bookmark not defined.

<i>Fantasia</i> în re major	Error! Bookmark not defined.
<i>Mică bucațică Bisericească (A 2-a Fantasia...)</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>A 3-a Fantasia... Op.11</i> în re minor.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Fantasia</i> în fa minor	Error! Bookmark not defined.
2.3.8 Variațiuni	Error! Bookmark not defined.
<i>Thema mit Variationen...</i> în re minor	Error! Bookmark not defined.
<i>Temă cu variațiuni...</i> în re major	Error! Bookmark not defined.
Alte variațiuni.....	Error! Bookmark not defined.
2.4 Piese compuse între 1895-1903	Error! Bookmark not defined.
2.4.1 <i>Modérément</i>	Error! Bookmark not defined.
2.4.2 Genul preludiului pianistic în creația enesciană	Error! Bookmark not defined.
2.4.2.1 Originile termenului și primele apariții ale acestuia. Caracteristici de bază ale genului.	Error! Bookmark not defined.
2.4.2.2 Evoluția de la preambulul către piesă de sine stătătoare.....	Error! Bookmark not defined.
2.4.2.3 Preludiul în scriitura pianistică enesciană	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude et Scherzo pour Piano seul</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Suita în stil vechi pentru pian op.3</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Suita pentru pian la patru mâini</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude</i> în do major	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude</i> în sol major.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude</i> în si bemol minor	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude</i> în mi major	Error! Bookmark not defined.
<i>Prélude</i> în do major	Error! Bookmark not defined.
<i>Preludiu și Fugă</i> în do major	Error! Bookmark not defined.
2.4.3 Impromptuul. Aspecte generale	Error! Bookmark not defined.
2.4.3.1 Impromptuul în creația pianistică enesciană.....	Error! Bookmark not defined.
2.4.3.2 <i>Impromptu pour Piano</i> în la bemol major	Error! Bookmark not defined.
2.4.3.3 <i>Impromptu pour Piano</i> în do major	Error! Bookmark not defined.
Forma.....	Error! Bookmark not defined.
Elemente de scriitură	Error! Bookmark not defined.
Rolul sopranelor.....	Error! Bookmark not defined.
Evoluția variațiilor	Error! Bookmark not defined.
Elemente de simetrie	Error! Bookmark not defined.
Unisonul	Error! Bookmark not defined.
Elemente particulare de notație grafică.....	Error! Bookmark not defined.
Elemente de estetică a scriiturii.....	Error! Bookmark not defined.
2.5 Literatura pianistică enesciană în raport cu celelalte lucrări ale compozitorului	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
Anexe.....	Error! Bookmark not defined.

Rezumat

Conturându-se în timp, tema cercetării a dobândit consistență pe măsură ce curiozitatea inițială a descoperirii lucrărilor enesciene s-a transformat în dorința cercetătorului de a explora zone mai puțin cunoscute sau neglijate și de a le pune în lumină existența. Alegerea a fost în parte determinată de însăși periodizarea creației enesciene, pentru care sunt propuse trei etape, cuprinzând o primă perioadă, cea a afirmării personalității, cu lucrările cuprinse între anii 1897-1915, urmată de etapa de maturitate, între anii 1915-1937, ultima etapă constituind marile sinteze, revenind ultimilor ani de viață ai compozitorului, între 1937-1955, pentru toate lucrările scrise în aceste etape existând o bibliografie generoasă.

Anii de școală și cei ai inițierii muzicale sunt însă mai puțin abordați, cu excepția cercetărilor doamnei Clemansa Liliana Firca, ce s-au concretizat între altele și în volumul *Noul catalog tematic enescian*, cuprinzând muzica de cameră, și în inițiativele violonistului Sherban Lupu de a aduce în atenția publicului prin diverse înregistrări piese necunoscute ale compozitorului, dedicate însă viorii, majoritatea celorlalte materiale existente reprezentând observații predominant generale asupra compozițiilor acestor ani.

Obiectivul cercetării își propune observarea manuscriselor pianistice cuprinse estimativ între anii 1886?-1900, focusându-se cu predilecție pe primii ani, cei ai inițierilor, ai formării deprinderilor, ai descoperirilor.

Neavând pretenția de a fi una exhaustivă, selecția materialelor a dorit a aduce în prim plan lucrări finalizate, acestea având avantajul de a oferi spre analiză, dacă nu întotdeauna un material finisat până în cele mai mici detalii, cel puțin unul încheiat, în care gândirea compozitorului poate fi observată plenat, permițând urmărirea evoluției, a formării ca muzician, ajungând progresiv la observarea unor lucrări ce fac parte din prima etapă de creație ce conține deja lucrări consacrate.

Trebuie menționat însă că acest fapt se datorează intrării în repertoriul universal a respectivelor lucrări, a mediatizării lor, aspect inexistent în cazul manuscriselor ce fac obiectul cercetării de față.

Propunându-și să cerceteze pianistica enesciană a compozițiilor elaborate în primii ani ai deprinderii acestei preocupări, lucrarea se structurează pe osatura a două capitole. Primul dintre ele, intitulat *Începuturile pianisticii românești*, reprezintă o introducere în contextul cultural al

societății românești de secol XIX, fiind subliniate aspecte ale vieții sociale, politice, artistice a căror prezență se va dovedi edificatoare în conturarea elementelor ce vor sta la baza formării școlii muzicale românești. Cel de al doilea capitol, *Creația pianistică enesciană*, își propune să analizeze o serie de compoziții mai puțin menționate, majoritatea lor fiind păstrate în manuscris la Muzeul Național „George Enescu”, atât din punct de vedere al scriiturii instrumentale, a analizei de gen și formă, cât și din cel al grafiei și al semiografiei folosite.

Schițarea contextului politic și social are ca scop conturarea cadrului în care influențele culturii Europei Occidentale ajung să fie resimțite la nivelul gândirii și la cel al preluării modelului apusean, cu manifestări și în planul vieții culturale prin constituirea a diverse fonduri de teatru, prin apariția reuniunilor, a societăților artistice, filarmonice, iar mai apoi a instituțiilor de specialitate.

Prezența în spațiul românesc a diferitelor personalități ale vieții muzicale europene a avut o mare influență asupra societății românești prin activitatea desfășurată, fie ea didactică, teoretică sau concertistică, intermediând totodată legături cu zonele din care aceștia proveneau.

Apariția primelor universități, a *Scolii de aste frumoase* în București, a Academiei Române cu cele trei direcții de cercetare - literatură, istorie și științe - , vor conferi amploare vieții culturale, interesul crescând pentru aceasta manifestându-se în zona muzicii prin activitatea atelierelor de muzică ce intermediuau vânzarea instrumentelor și a partiturilor, a caselor de editură, prin apariția transcrierilor pentru pian, a metodelor, a lucrărilor de specialitate.

Creșterea numărului de evenimente artistice va atrage prin consemnarea acestora dezvoltarea spiritului critic, specific cronicilor, prin surprinderea calității reprezentațiilor, deopotrivă pe cel al repertoriului, cât și pe cel al interpreților. Printre publicații se numără *Eco Musicale di Romania*, *Musa Română*, *Arta Română Musicală*, *Gazeta Teatrului Național*, *Curierul Românesc*, *Albina Românească*. Rolul criticii se ancorează în scena vieții culturale cu o mare înrâurire, întrucât pe lângă prezentarea evenimentului în sine, ea va fi cea care va putea propulsa cariere, deschizând totodată apetitul publicului pentru artă, fiind răspunzătoare în mare măsură și de formarea bunului gust.

Lucrările alese spre analiză s-a încercat a fi pe cât posibil finalizate și să acopere întreaga perioadă a sfârșitului de secol XIX, manuscrisele nefinalizate reprezentând cel mai adesea variate sau versiuni ale unor lucrări, cercetarea lor îmbogățind observațiile referitoare la piesele pe care le propun manuscrisele complete. Printre genurile întâlnite se numără și romanța, concertul, valsul,

polca și capriciul, fantezia, preludiul în însoțirea cu fuga sau scherzo-ul, sau întâlnit ca parte a suitei, impromptuul.

O caracteristică a acestor primi ani este abordarea unitară a genurilor, acestea putând fi identificate cronologic mult mai ușor, ordinea compunerii pieselor reieșind de cele mai multe ori prin detaliile de scriitură ce trădează nivelul de cunoștințe dobândite sau temeinicia asimilării lor.

Primele compoziții abundă în astfel de informații, relevantă fiind și grafia compozitorului din liniile căreia se desprind detalii ale îndemânării, ale simțului proporțiilor grafice, aranjarea în pagină, elaborarea somptuoasă a titlurilor, acoperirea greșelilor prin diverse artificii improvizate, integrate în cursivitatea textului muzical. Printre detaliile întâlnite constant în aceste manuscrise, pot fi observate structurile acordice a căror ambitus este extrem de amplu, tatonări ale notării acordurilor cu secundă, notații inedite de redare ritmică, urmând o logică proprie.

Prezența indicațiilor dinamice nu este una constantă, însă acolo unde acestea apar, sunt notate minuțios, prefigurând parcă atenția deosebită acordată de către compozitor acestor detalii mai târziu, în lucrările de maturitate.

Piesele cu variante multiple oferă poate cel mai concret exemplu al preocupării compozitorului în a-și îmbunătăți lucrările, acordurile incomode sau cele ale căror elemente se regăsesc și în linia melodică a sopranului, împiedicând cursivitatea și expresivitatea liniei, sunt superate, fiind aduse modificări de text.

Elementul grafic, impactul vizual al partiturii este unul important, ștersăturilor de pe manuscris preferându-li-se orice soluție de a le evita sau acoperi. Abordarea aceasta, libertatea cugetului ajung să justifice notații ritmice neconforme cu regulile stricte ale teoriei, inventivitatea copilului superând lipsurile cunoștințelor teoretice.

Dobândind experiență, construcțiile arhitectonice și discursul vocilor devin tot mai elaborate, propunând relații desfășurate pe orizontal și vertical, prelucrând materiale tematice sau motivice prin proceduri tot mai complexe, în tandem cu acestea apărând o preocupare tot mai mare pentru notarea indicațiilor ce vin în sprijinul muncii interpretului, prin oferirea unor soluții tehnice ca suport în descifrarea textului muzical. Discursul regizoral al primelor compoziții evoluează către exprimarea unei gândiri orchestrale, cu planuri multiple și relații dense, cu simetrii ritmice, melodice sau armonice, progresii, evoluții, toate folosite cu un rafinat simț al echilibrului, servind idealul estetic al compozitorului.

Lucrările cu două sau mai multe variante oferă cele mai concrete dovezi ale asimilărilor teoretice și ale preocupărilor, prin schimbările operate la nivelul scriiturii sau la cel al structurii pieselor, textele, cuvintele, indicațiile scrise oferind de asemenea informații privind ordinea compunerii variantelor.

Pe măsură ce înaintăm către finalul secolului XIX, observăm cum preocupările compozitorului și schimbările întâlnite într-o variantă secundă sunt mai consistente, focusate pe îmbunătățirea scriiturii ca limbaj dar și ca cerințe ale manualității, spre deosebire de cele întâlnite în variante multiple ale unor compoziții aparținând primilor ani, prin aceasta reieșind grija pentru munca interpretului, aspect mereu întâlnit în lucrările sale.

Ultima secțiune a lucrării conține câteva grafice reprezentând ponderea lucrărilor pianistice în raport cu alte lucrări destinate altor instrumente, rezultatele obținute având ca scop nu sublinierea numărului mare de manuscrise destinate pianului, cât o conștientizare a faptului în sine și o trezire a interesului spre cercetarea acestora și integrarea lor în repertoriul concertistic.

Cuvinte cheie: Enescu, MNGE, manuscrise, pianistică, miniaturi

Abstract

The attempt of researching George Enescu's first years of his activity as a composer, has brought in our sight an outstanding amount of new unperformed piano works written by him, most of them being in care at The National Museum "George Enescu", offering various manuscripts, completed and uncompleted ones, but most important, covering all stages of his career, including his very beginning, his first compositions.

These early child manuscripts are indeed a treasure that waits their time to be rediscovered, foretelling the greatness of the works that are to come in the next years, their graphical and musical content being of an unspoken richness, drawing a complete portrait of the little musician to be, Jurjac, fascinating through all of the discoveries in the new field he is acquiring, at only 5 years old.

For a comprehensive understanding of the importance these manuscripts represent in the evolution of our national musical life, and musical school, the present material begins in its first chapter with a presentation of the social and musical context in the middle of which the composer's genius will manifest its fulfillment, following that the second chapter to bring to the fore, partly

in chronological order, partly considering the form of the works as the main arrangement criterion, a sum of piano manuscripts written between 1886? until the beginnings of the 1900's. In the end of the analyse, a peculiar comparing graphic and annexes presents the amount of works written with a specific instrumentation, such as for piano, solo violin, piano and violin, chamber music with or without piano accompaniment, or other instruments, revealing the composer's predilections for them, the results emphasizing by themselves the place piano took in Enescu's concerns, his early child work claiming for an acknowledgment that is directly proportional with its astonishing flush of beauty.

Keywords: Enescu, MNGE, manuscripts, pianistic, miniature